цей час в проекті Трудового кодексу України спроба забезпечити більш детальне регулювання трудових відносин не дасть ефективного результату правового регулювання праці в умовах ринкової економіки.

Для того, щоб втілити конституційні норми та надати їм правової дії, на перше місце необхідно ставити індивідуальне правове регулювання трудових відносин. Під час регулювання трудових відносин шляхом індивідуальних угод необхідно використовувати колективне та централізоване правове регулювання трудових відносин. Тільки формування демократичним шляхом змісту трудових відносин з дотриманням існуючої нормативної бази, буде чинником в розбудові громадянського суспільства та правової держави.

ХАРЧЕНКО В.Б., *доктор юридичних наук, доцент*

Харківський національний університет внутрішніх справ

РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПОБУДОВУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Свого часу будь-яка наукова публікація або наукове повідомлення в засобах масової інформації обов'язково починалися з констатації необхідності побудови правової держави в нашій країні, важливості та першочерговості цього напряму як для органів державної влади й місцевого самоврядування, так і для всієї громади. Минув час. Окремі поодинокі науковці висунули тезу, що Україна вже є правовою державою і на цій підставі визнали наведене питання таким, що повністю себе вичерпало. Але більшість вчених, усвідомлюючи або утопізм такого напряму розвитку саме нашої держави, або утопізм самої ідеї правової держави як форми об'єднання багатьох людей, підпорядкованих правовим законам, перестали згадувати цей аспект розвитку України. Замість цього натепер актуаль-

ності на загальнодержавному та загальнонауковому рівнях набуло питання побудови в Україні громадянського суспільства.

Філософська основа правової держави в загальних рисах була сформульована свого часу Кантом [1, с. 237]. Наголошуючи на принципах взаємної відповідальності за дотримання законів як державою, так і окремими її членами, він стверджував, що кожний громадянин повинен мати таку саму можливість примусити велителя до точного та безумовного виконання закону, як і велитель щодо кожного громадянина.

Формування правової держави вимагає послідовного втілення в практику державної (політичної) влади низки вирішальних принципів, найважливішими з яких є: 1) верховенство права в усіх сферах громадського життя; 2) рівність закону для всіх і рівність усіх перед законом; 3) підзаконність державної влади, обмеженість сфери її втручання у справи громади; 4) забезпечення державою реалізації основоположних прав і свобод людини і громадянина, визнання їх пріоритетності та створення умов для їх захисту; 5) обоюдна відповідальність держави та службових осіб за дії, які вони вчиняють від імені держави; 6) поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, їх незалежність одна від одної, взаємна урівноваженість та відкритість; 7) наявність ефективних форм контролю за дотриманням законів як окремими громадянами, так і органами державної влади [2, с. 416].

Більшість науковців наголошують на тому, що держава може мати статус правової тільки тоді, коли вона забезпечує верховенство права. Так, Є. Р. Боріштейн вказує на необхідність дотримання державою режиму володарювання права та забезпечення надійних гарантій від адміністративного втручання в процеси життєдіяльності суспільства, які, в свою чергу, відповідатимуть ідеалам самореалізації особистості та побудови вільного суспільства [3, с. 83]. В. С. Нерсесянц голов-

ною складовою правової держави називає верховенство правових законів і перш за все – Конституції як основного закону. На його думку, в правовій державі Конституція має закріплювати мінімальну (невід'ємну) міру свободи індивіда в суспільстві. Одночасно, в Конституції має бути закріплена й рівна для усіх максимальна міра свободи для кожного члена суспільства, що виключає можливість привілеїв [4, с. 128].

Отже, невід'ємною ознакою правової держави є верховенство правових законів, тобто таких нормативних актів, в яких виражені інтереси, права та свободи всіх суб'єктів правовідносин, а обов'язки громадянина та держави оптимально збалансовані. В умовах правової держави діяльність усіх її органів і службових осіб здійснюється виключно на основі та в межах, визначених правом. Наведене обумовлює, що не тільки громадянин є відповідальним за свої діяння перед державою, а й держава несе відповідальність перед особою за результати як своєї діяльності, так і діяльності окремих службових осіб органів влади [5, с. 186]. Отже правову державу не можна проголосити. Вона складається як результат економічних, політичних реформ, правових інтересів, реальної зміни характеру взаємовідносин між державою, громадою, особою: громадянам дозволено все, що не заборонено законом, а владі та її представникам, навпаки, дозволяється лише те, що прямо законом передбачено. Це означає, що за громадянами визнається право вступати у правовідносини та утворювати інститути громадянського суспільства виключно за власною волею, а не чиїмось дозволами або з чиєїсь згодою. Проте такий стан речей вимагає від громадян високого рівня правової культури, усвідомлення не тільки своїх прав, але і обов'язків, поважання прав і свобод інших громадян, визнання повноважень державних органів. У цьому випадку суспільство віддає перевагу законності, що пов'язана не з силою влади, а з силою правового закону.

Слід погодитися з визначенням, що правова держава – це держава, заснована на диктатурі особи, а не на диктатурі закону. На сьогодні формування правової держави потребує переоцінки взаємовідносин держави в політичній системі з окремою особистістю та громадянським суспільством. Правова держава з побудованою системою громадянського суспільства натепер є єдиним та практично можливим інструментом забезпечення охорони і захисту здоров'я, честі, гідності, свободи особистості, засобом протидії узурпації влади, боротьби з бюрократією, а також реальною формою реалізації самоуправління та народовладдя, задекларованих чинною Конституцією України.

Окремо слід наголосити, що без правової держави немає громадянського суспільства, так само як і без громадянського суспільства держава не може бути правовою за визначенням. Правовою державою можна визначити таку форму організації та діяльності публічно-політичної влади, що функціонує згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені правові норми, встановлені у порядку, що визначений Основним законом країни, гарантуються права і свободи людини, а владні структури не втручаються у сферу громадянського суспільства [6, с. 297]. Цінність правової держави полягає в утвердженні принципу суверенітету народу, визнанні його джерелом будь-якої влади, в гарантованості прав і свобод особи, підпорядкованості державних структур правовим нормам. Одночасно з цим, громадянське суспільство – це середовище стабільного функціонування людини у всіх його проявах, яке ґрунтується на відчутті свободи дій. Основним показником дієвості такого громадянського суспільства є гарантоване ним забезпечення прав і свобод людини, які визнані як загальнолюдська цінність.

Для формування основних інститутів громадянського суспільства необхідно, щоб вони були утворені саме суспільст-

вом через державу (шляхом прийняття необхідних законів, формування відповідних демократичних структур, дотримання загальноприйнятих демократичних норм і процедур) і, одночасно, всупереч державі (утворення противаги у вигляді незалежних громадських організацій, засобів масової інформації, функціонування масових демократичних рухів). Окрім загальних атрибутів, які властиві будь-якому суспільству, таке громадянське суспільство характеризується відносною автономією його інститутів і організацій, саморегуляцією, складною організацією, відкритістю, плюралізмом, високою мобільністю та динамічністю [7, с. 37]. Громадянське суспільство також характеризується виконанням функції противаги владним структурам, запобіжника можливих спроб узурпації влади. Саме тому мета побудови громадянського суспільства як об'єктивної реалії, а не формальної ініціативи, може ставитися виключно такою державою, діяльність службових осіб якої не спрямована на здобуття (діставання) або втримування державної (політичної) влади будь-якою ціною, як це натепер відбувається в Україні.

Отже, будь-які кроки, спрямовані на реальну побудову в нашій країні правової держави та громадянського суспільства, дозволять громадянам захищати свої власні інтереси, створять можливості щодо їх самореалізації в різних сферах суспільного життя, а також суттєво зменшать небезпеку узурпації державної (політичної) влади окремими державними органами чи деякими службовими особами нашої держави.

Список літератури: 1. Кант Иммануил Сочинения = Werke : На нем. и рус. яз. / Иммануил Кант ; Подгот. [и предисл., с. 6-73, написано] Н. Мотрошиловой, Б. Тушлингом . – Т. 1 : Трактаты и статьи (1784-1796). – М. : Изд. фирма АО «Ками». – 1994. – 584 с. 2. Політологія : підруч. для вищ. навч. закл. / наук. ред. А. Колодій. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Ельга ; Ніка-Центр. – 2003. – 664 с. 3. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського

суспільства / Є. Р. Борінштейн. – О. : Астропринт. – 2006. – 400 с. 4. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / В. С. Нерсесянц ; Ин-т госуд. и права РАН ; Академический правовой ин-т. – М. : НОРМА ; ИНФРА-М. – 2002. – 539 с. 5. Антологія української юридичної думки : В 6 т. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (заг.ред.), В. Д. Бабкін (упоряд.), І. Б. Усенко (відп.ред.). – К. : Видавничий Дім «Юридична книга». – 2002. Т. 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. – К. : Видавничий Дім «Юридична книга». – 2002 – 568 с. 6. Політична система і громадянське суспільство : європейські і українські реалії / А. І. Кудряченко, В. М. Бебик, В. І. Бортніков [та ін.] ; заг. ред. А. І. Кудряченко. – К. : НІСД. – 2007. – 396 с. 7. Роль та місце правової держави у формуванні та розвитку громадянського суспільства : зб. матеріалів круглого столу, 3 квіт. 2007 р. / Чернігівський держ. ін-т права, соціальних технологій та праці ; кафедра історії та теорії держави і права, конституційного та адміністративного права / за ред. О. Г. Козинець. — Чернігів : Чернігівські обереги. – 2007. – 76 с.

АБЛЯЗОВ Д.Е., *кандидат юридичних наук, доцент, віце-президент Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*

СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Існування та розвиток більшості явищ пов'язується із їх взаємодією та взаємозалежністю один від одного, що характеризує незупинний процес розвитку матерії в просторі та часі, що базується на дії зокрема закону переходу кількісних змін у